

تمرین خلاقیت در خانه و مدرسه

علیرضا امین*

که آنها از تعاریف موجود راضی نشده‌اند. به این ترتیب هنوز تعریف مشخصی از خلاقیت که مورد توافق همگان باشد ارائه نگردیده است. براون^(۱) معتقد است خلاقیت مانند عشق پر دروسری است که هر چند تمام دلایل عقلی شما را به رها کردن آن ترغیب میکند، اما شما هنوز سعی در حفظ آن دارید. خلاقیت از دیدگاه گیلفورد عبارت است از تفکر واگرا. در این تفکر، جواب قطعی و مشخصی برای سؤالات وجود ندارد و تعداد زیادی جواب احتمالی ممکن است موجود باشند که از نظر منطقی، هر یک از آنها درست است. اینستین و فیمن^(۲) خلاقیت را دیدن هر چیزی که دیگران هم دیده‌اند و فکر کردن در مورد آن چیزی که هیچکس در مورد آن فکر نکرده است تعریف کرده‌اند. امایل^(۳) خلاقیت را تولید ایده‌های مناسب و جدید در هر حوزه از فعالیت‌های علم بشر میدانند.

الدن^(۴) خلاقیت را توانایی تولید ایده‌ها و چیزهای جدید و بکر و بمعنی پیدا کردن راه جدیدی از ترکیبات جدید میدانند. اینها نمونه‌هایی از هزاران تعریفی است که از خلاقیت ارائه شده است؛ اما هیچیک از تعاریف خلاقیت قادر نیست تمام دیدگاهها را پوشش دهد. با این حال مضامین بکار گرفته شده در تعاریف خلاقیت نشان‌دهنده یک واقعیت اساسی است که میگوید خلاقیت شامل تولید ایده‌های هوشمندانه، اصلی و مفید است و مشتمل بر یافتن راهها و روشهای جدید و مؤثر میباشد. بنابراین بدون وجود دو ویژگی اساسی: (۱) تازگی و جدید بودن؛ (۲) مؤثر و دارای ارزش بودن، نمیتوان لفظ خلاقیت را بر یک فرایند و فعالیت ذهنی و یا عملکرد اطلاق نمود.

مطالعات استالین نشان میدهد افراد خلاق ویژگیهای زیر را دارند:

- انگیزه پیشرفت در سطح بالا
- کنجکاوی زیاد
- اشتیاق فراوان به فعالیت
- داشتن شخصیت غیر رسمی و کامروا
- قدرت ابراز وجود

چکیده

بسیاری از مردم بر این باورند که خلاقیت استعدادی است که برخی مردم با آن به دنیا می‌آیند و بقیه میتوانند تنها حسرت آن را بخورند که این یک باور منفی و کاملاً اشتباه است.

خلاقیت یک مهارت است که هر کسی میتواند آن را یاد بگیرد، تمرین کند و بکار بندد. خلاقیت مانند اسکی کردن، تنیس بازی کردن، آشپزی یا یادگیری ریاضی، یک مهارت است. هر کسی میتواند این مهارتها را یاد بگیرد و از طریق تمرین بهتر شود؛ ولی در پایان قرار نیست که همه افراد به یک اندازه در این مهارتها خوب باشند. بر همین اساس و با توجه به اهمیت خلاقیت، اغلب جوامع مدتهاست برای پرورش خلاقیت به برنامه‌ریزیهای جدی پرداخته‌اند.

با توجه به اینکه پرورش خلاقیت به بستر و محیط مناسب نیاز دارد، شیوه‌ها و متدهای گوناگونی در این راستا مطرح گردیده‌اند که بر مبنای مؤلفه‌های خلاقیت و بمنظور پرورش و رشد آنها طرح شده‌اند. در نوشتار حاضر به توضیح برخی از این مؤلفه‌ها و نحوه پرورش آنها میپردازیم و با تعریف، اهمیت و موانع خلاقیت آشنا میشویم.

کلیدواژگان

خلاقیت   مدرسه   فلسفه و کودک

تعریف خلاقیت

هرکسی ذاتاً میدانند که خلاقیت چیست اما با وجود این هنوز هیچگونه توافقی در این زمینه وجود ندارد. از طرفی هزاران تعریف از خلاقیت وجود دارد که ظاهراً باید تمامی ابعاد و جنبه‌های خلاقیت را دربرگیرند و از طرفی دیگر هنوز رازهای بسیاری در این خصوص باقی مانده است و اگر محققان در حال تلاش برای پیدا کردن یا ارائه تعاریف بهترند این نشان میدهد

* کارشناس ارشد جامعه‌شناسی a.amin2012@gmail.com

خلاقیت شامل تولید ایده‌های هوشمندانه، اصلی و مفید است و مشتمل بر یافتن راهها و روشهای جدید و مؤثر میباشد.

آینده فائق آییم.^(۷) از اینرو میتوان گفت در دوره کنونی که از آن تحت عنوان «عصر اطلاعات و دانایی» یاد میشود نیاز به خلاقیت بیش از پیش احساس میشود.

موانع خلاقیت

با تمام این اوصاف، پرورش خلاقیت کار مشکلی است؛ چرا که در کلاسها و مدارس همیشه عواملی مانع ایجاد خلاقیت در دانش‌آموز میشوند. والتر هیومز (۲۰۰۵) این موانع را به پنج دسته تقسیم میکند:^(۸)

۱. موانع روانی

خلاقیت مستلزم ریسک کردن و در خیلی اوقات تخطی از هنجارهای موجود است که نیازمند درجه بالایی از اعتماد بنفس میباشد. به همین دلیل بسیاری از افراد ترجیح میدهند همان روند عادی و معمول را دنبال کنند و امنیت روانی خود را بر هم نزنند.

۲. موانع نهادی

خلاقیت در بسیاری موارد با شکستن قوانین و به چالش کشیدن مفروضات همراه است. این در حالی است که مدارس دارای نظم و ساختار خاصی است که باید از آن تبعیت کرد. بنابراین عدول ذهن از هنجارهای رایج در مدرسه مشکل است.

۳. موانع فیزیکی

فضاها و امکانات فیزیکی مثل میز و صندلی و اندازه کلاس تا حد خاصی به دانش‌آموز اجازه انجام کارهای خلاقانه را نمیدهد؛ در حالی که ممکن است برای انجام برخی از کارهای خلاقانه نیاز به فضاها یا ابزار و تجهیزات بیشتری باشد.

۴. موانع فرهنگی

جو حاکم بر مدارس و جامعه ممکن است طوری باشد که

- ساعی و کوشا و استقلال طلب
- بین ابعاد مختلف یک پدیده وحدت ایجاد میکنند.
- پدیده‌های پیچیده را بر ساده ترجیح میدهند.
- دانش وسیعی دارند.
- زیبایی‌سندند و به آثار هنری علاقمند.
- تفکر شهودی و انتقادی دارند.
- اجتماعی میباشند.
- انگیزه درونی دارند.^(۵)

اهمیت خلاقیت

در دنیای کنونی که شاهد رقابتهای بسیار فشرده جوامع برای دستیابی به منابع قدرت هستیم افراد خلاق بمثابة گرانباترین سرمایه‌ها از جایگاه بسیار والا و ارزشمندی برخوردار هستند. هر قدر جهانی که در آن زندگی میکنیم پیچیده‌تر باشد، نیاز به شناسایی و پرورش ذهنهای خلاق و آفریننده بیشتر و شدیدتر میشود. به همین دلیل امروزه بیشتر کشورها درصددند استعدادهای خلاق را پرورش دهند و به این نتیجه رسیده‌اند که اگر بخواهند در بازارهای جهانی رقابت کنند، باید هر چند وقت، محصولاتشان را نو و جدید کنند تا مشتریان خود را از دست ندهند و برای رسیدن به این مقصود درباره پرورش خلاقیت کار میکنند.^(۶) رایبسون، کارشناس برجسته خلاقیت، در مورد اهمیت خلاقیت در عصر حاضر میگوید چالشهایی که امروز بشر با آنها روبروست، بی‌سابقه هستند: اولاً، امروز بیش از هر زمان دیگری آدمی روی کره زمین زندگی میکند؛ چنانکه جمعیت جهان در ۳۰ سال گذشته دو برابر شده است. ثانیاً، منابع طبیعی جهان با فشار فزاینده‌ی برای استخراج و مصرف مواجهند. ثالثاً، تکنولوژی با سرعتی بیش از هر زمان دیگر میتازد و شیوه کار و تفکر و ارتباطات و سرعت ما را متحول میکند. اگر به فشاری که در پی این تحولات بر روی نهادهای سیاسی، اقتصادی و بهداشتی ما وارد شده است نگاهی بیندازید، بطور قطع هیچ لحظه‌ی را در طول تاریخ نخواهید یافت که بتوانید آن را با وضع فعلی مقایسه کنید. عصر ما واقعاً عصر جدیدی است و ما به ذره ذره خلاقیت، نوآوری و تخیل نیازمندیم. بنابراین وظیفه نظامهای آموزشی است که به کودکان کمک کنند تا به شناخت جهان برسند تا از این رهگذر بتوانیم بر مشکلات

فضاها و امکانات فیزیکی مانند میز و صندلی و اندازه کلاس تا حد خاصی به دانش آموز اجازه انجام کارهای خلاقانه را نمیدهد؛ در حالی که ممکن است برای انجام برخی از کارهای خلاقانه نیاز به فضاهاى باز تر و تجهیزات بیشتری باشد.

بروز استعدادهاى متمایزکننده فرد از دیگران را سرکوب کند. به همین دلیل، طبیعی است که بسیاری از افراد مایل نباشند از خود خلاقیتی بروز دهند تا از حاشیه امن خارج شوند.

۵. موانع حرفه‌یی

امروزه آموزش اولیه معلمان به دانش آموزان در جاهایی صورت میگیرد که در آنجا انطباق پذیر بودن و هم‌نوایی با رسوم و عقاید رایج جامعه تقویت میشود و به آن پاداش داده میشود؛ در نتیجه بسیار متداول است که هر عملی در چارچوب روشهای استاندارد و تفکرات مرسوم انجام گیرد و افراد به راههای جدید و چارچوبهای تازه فکر نکنند.

موانع خلاقیت در خانواده^(۹)

۱. تأکید بیش از حد والدین بر هوش و حافظه کودک

بسیاری از والدین ناآگاهانه کودک خود را فقط با تقویت مهارتهای حافظه‌یی و انباشتن ذهن وی از اطلاعات لغوی تربیت و هدایت میکنند و برای حافظه و هوش کودک اهمیتی بیش از حد قائل میشوند. این گروه از والدین بدون در نظر گرفتن این اصول تربیتی مهم که تنها اطلاعات عمومی و داشتن حافظه قوی برای تکامل و رشد فکری و باروری استعدادهاى کودک کافی نیست، با اصل قرار دادن هوش و حافظه کودک از پرورش سایر توانمندیهای ذهن و روان کودک که از مهمترین آنها تفکر خلاق است، غافل میمانند.

۲. ایجاد رقابت میان کودکان

معمولاً رقابت بین کودکان وقتی پدید می‌آید که الف) نوعی ارزیابی و رتبه‌بندی توسط والدین وجود داشته باشد. ب) پاداش یا جایزه‌یی در میان باشد. معمولاً کودکان چنانچه احساس کنند که کار آنها توسط والدین مورد ارزشگذاری قرار خواهد گرفت و یا به بهترین کار جایزه یا پاداش داده خواهد

شد، بیشتر از آنکه به انجام بهتر آن کار بیندیشند، به کسب جایزه فکر میکنند، ضمن اینکه گاهی این رقابتها به ستیزه‌جویی میان کودکان تبدیل میشود و سبب می‌گردد تا آنها نتوانند از تواناییها و استعدادهای واقعی خود استفاده کنند.

۳. تأکید افراطی بر جنسیت کودک

تأکید زیاد بر جنسیت کودک و قائل شدن تمایز بیش از حد میان دختر و پسر، یکی از موانع مهم رشد خلاقیت کودکان در بعضی خانواده‌هاست. در برخی از فرهنگها بسیاری از دختران و پسراى که از تفکرهای خلاق برخوردار هستند بسبب ملزم شدن به رعایت پاره‌یی مقررات و هنجارهای از پیش تعیین شده غیرضروری و همچنین بدلیل قرار گرفتن در نقشهای قالبی که فرهنگ و محیط به آنها تحمیل کرده، علائق و تمایلات خلاقانه خود را سرکوب میکنند، در نتیجه بتدریج دچار تعارض شده و خلاقیت آنها از بین میرود.

۴. قراردادن قوانین خشک و دست و پاگیر در منزل

بسیاری از والدین برای کودک خود قوانین و مقررات خشک و محدودکننده‌یی نظیر تعیین ساعات مشخص درس خواندن در روز، خوابیدن رأس ساعت، استفاده از لوازم خاص و ... قرار میدهند. پدید آوردن چنین شرایطی در منزل و اصرار و پافشاری بر رعایت آن از جانب کودکان سبب میشود کودکان بتدریج به رفتارهای کلیشه‌یی و تکراری عادت کند؛ حال آنکه افکار و رفتارهای کلیشه‌یی و تکراری نقطه متضاد خلاقیت است.

۵. عدم آشنایی والدین با مفهوم واقعی خلاقیت

عدم آگاهی و شناخت برخی از والدین از فرایند رشد خلاقیت در کودکان و نداشتن مطالعه در این زمینه سبب میشود که آنها هیچگاه نتوانند برای پرورش و شکوفایی خلاقیت کودک برنامه‌ریزی و اقدام صحیحی نمایند و به این ترتیب ناخواسته سبب میشوند استعدادهای خلاق کودک به هدر برود.

۶. انتقاد مکرر از رفتارهای کودک

ارزیابی پی در پی رفتارهای کودک و زیر ذره‌بین قراردادن آنها و انتقاد از کارهای او در خانواده، آزادی و امنیت خاطر و اعتماد بنفس وی را مختل میسازد و ترس از اشتباه را در او تقویت میکند. این ترس چنانچه در کودک حالت مرضی پیدا کند، جرئت ابراز هرگونه اندیشه جدید یا انجام کارهایی که در

عین خلاق بودن احتمال اشتباه در آنها وجود دارد را در کودک کمرنگ میسازد و به این ترتیب خلاقیت کودک که لازمه‌اش داشتن آزادی و امنیت خاطر در محیط خانواده و ریسک‌پذیری و عدم ترس از اشتباه می‌باشد با مانع مواجه می‌گردد.

۷. بیهوده شمردن تخیلات کودک

تخیل کودک اساس خلاقیت اوست و چنانچه رؤیاهای کودک با بی‌توجهی تمسخر شود و یا از جانب والدین بیهوده انگاشته شود در واقع سرچشمه خلاقیت او خشکانده می‌شود. محکوم کردن خیالپردازی کودک و وادار نمودن او به واقع‌بینی در خانواده نگرش و شیوه‌ی کاملاً اشتباه است و برای خلاقیت کودک آفتی مهلک محسوب می‌گردد.

۸. عدم وجود حس شوخ‌طبعی در محیط منزل

شوخ‌طبعی از شاخصهای مهم خلاقیت بشمار می‌رود و وجود حس شوخ‌طبعی در فضای خانواده بسیار حائز اهمیت است، زیرا مستقیماً به رشد خلاقیت کودک کمک می‌کند. در خانواده‌هایی که فضای زندگی آنها خشک، رسمی و جدی است، زمینه‌ی برای بروز حس شوخ‌طبعی کودک پدید نمی‌آید و در نتیجه در چنین محیطی بسیاری از کشفهای خلاقانه کودک پنهان می‌ماند.

۹. تحمیل نقش بزرگسالان به کودک

بسیاری از والدین علاقمندند که کودک آنها بسیار سریع رشد کند و کودکی خود را پشت سر بگذارد. آنها گاهی برای تسریع این امر سعی می‌کنند با کودک خود همانند بزرگسالان رفتار کنند و از کودک خود توقع ایفای نقشهای بزرگتر از محدوده سنی خود را داشته باشند. تحمیل نقشهای کاذب بزرگسالی به کودکان، روند رشد اجتماعی آنان را مختل می‌سازد و سبب پدید آمدن رفتارهای نابهنجار و تصنعی می‌گردد و همین امر باعث از بین رفتن بسیاری از استعدادهای خلاق دوران کودکی می‌شود.

موانع فردی خلاقیت^(۱۰)

۱. ترس از شکست

شیوه معمول این است که به موفقیتها پاداش داده شود و شکستها مورد توبیخ و سرزنش قرار بگیرد. این امر موجب

ارزیابی پی در پی رفتارهای کودک و زیر ذره‌بین قراردادن آنها و انتقاد از کارهای او در خانواده، آزادی و امنیت خاطر و اعتمادبنفس وی را مختل می‌سازد و ترس از اشتباه را در او تقویت می‌کند. این ترس چنانچه در کودک حالت مرضی پیدا کند، جرئت ابراز هرگونه اندیشه جدید یا انجام کارهایی که در عین خلاق بودن احتمال اشتباه در آنها وجود دارد را در کودک کمرنگ می‌سازد.

میشود انسانها از شکست در امور بهراسند و تنها بدنبال کارهایی بروند که احتمال موفقیت در آنها زیاد بوده و مستلزم هیچگونه ریسک و خطری نباشد. این امر مانع بزرگی در جهت توسعه خلاقیت می‌باشد؛ زیرا لازمه خلاقیت، ریسک نمودن و بررسی راههای مختلفی است که ممکن است در بسیاری مواقع توأم با شکست باشد تا درنهایت به موفقیت منجر شود. فرد خلاق به شکست بعنوان ضرورت زندگی مینگرد. زیرا حصول بسیاری از تجربه‌ها منوط به شکست است و طریق دیگری برای اکتساب این تجربه‌ها نیست.

۲. رویگردانی از ابهامات

بیشتر افراد از موقعیتهای مبهم، پیچیده و غیرمطمئن استقبال نمی‌کنند. عدم استقبال از این موقعیتهای بدین علت است که احساس می‌کنند قادر به مواجهه با آن نیستند. نیاز شدید و افراطی به نظم و ترتیب نیز نمونه‌ی از این احساسات است؛ اینکه همه چیز باید کاملاً مرتب باشد تا ابهام و اشکالی پیش نیاید و ذهن مغشوش نشود، بدین ترتیب فرصتهایی که منجر به خلق و ابداع و رشد شود، حذف می‌گردد.

۳. عادت

عادت موجب می‌گردد انسان تنها در یک چارچوب خاصی قرار گیرد و کارهایش را طبق دستورالعمل معینی انجام دهد. با توجه به اینکه عادت جنبه شرطی به خود می‌گیرد و اعمال خود بخود و بدون هیچگونه تفکری از فرد سر می‌زند، موجب سلب توان انسان در ارائه ایده‌های تازه می‌گردد.

**شوخ‌طبعی از شاخصهای مهم خلاقیت
بشمار میرود و وجود حس شوخ‌طبعی در
فضای خانواده بسیار حائز اهمیت است.**

۴. عدم اعتماد بنفس

بسیاری از مواقع افراد از تواناییها و استعدادهای شگرفی برخوردارند، اما عدم اعتماد به خود مانع بروز قوای خلاقانه‌شان میگردد. آنها ممکن است افکار و ایده‌های زیادی داشته باشند، اما با تردید به آنها بنگرند و احساس کنند نظریاتشان ارزش زیادی ندارد، چنانکه حتی جرئت ندارند آنها را به زبان بیاورند. باور نداشتن به خویشتن بتدریج منجر به سرکوب و زایل شدن تواناییهای فردی میگردد و قدرت آزاداندیشی و تعمق را از دست میدهد. بسیاری از موانع اساسی رشد خلاقیت مانند کمرویی، زودرنجی و اولویت قائل شدن به نظر دیگران ناشی از عدم اعتماد بنفس است.

۵. عدم انعطاف‌پذیری

انسانی که در قالب معینی فکر و عمل میکند انعطاف‌ناپذیر میشود، چنانکه قادر به اندیشیدن به جهات مختلف مسئله‌یی نیست و تنها یک یا دو جهت را مبیند و چنین فردی نمیتواند به تحلیل و بررسی عقاید و افکار بدون توجه به منبع آن پردازد؛ مثلاً طبقه‌بندیهای خاصی از افراد و افکار دارد و براساس آن قضاوت میکند و اگر عقیده‌یی مطرح شود مبیند صاحب‌نظر از چه طبقه‌یی است و همچنین تعصب در بعضی مسائل مانع ارزیابی صحیح او میگردد. در واقع محدودیت و مرزهایی که فرد بر خویش تحمیل میکند، امکان هر گونه نوآوری و حرکت تازه را سلب مینماید.

مؤلفه‌های خلاقیت

خلاقیت دارای چندین مؤلفه است که بر اساس آنها میتوان به پرورش خلاقیت پرداخت. برخی از مهمترین مؤلفه‌های خلاقیت و تمرینهایی برای پرورش آنها در ادامه پیشنهاد میشود. این تمرینات قابلیت اجرا در خانه و مدرسه را دارند:

سیالی

برای خلاق بودن باید ذهنی سیال و روان داشت؛ یعنی ذهنی

که بتواند برای حل مسئله یا موضوعی، ایده‌ها و راه‌های متعددی را لحاظ کند. ذهن روان و سیال میتواند در هر شرایطی ایده‌های فراوان بیابد و از حصار تکرارها رها شده و به مسیر تازه‌یی قدم گذارد.

در تمرینات خلاق هر جا ما بدنبال بالا بردن تعداد ایده‌ها، واژه‌ها، راه‌حلهای، علل و کاربردهای معمول و غیرمعمول باشیم، فعالیتها در راستای پرورش سیالی و روانی است. این تمرینات میتوانند به پرورش روانی ذهنی کمک کنند:

تمرین

- چرا عروسک مریم غمگین است؟
- کاربردهای دیگر سیم برق، قوطی کبریت و برگه‌های باطله چه میتواند باشد؟
- چند ایده بدهید که به نظرتان به درد نخور باشد.
- صفحه‌یی از یک کتاب را باز کنید و براساس اولین کلمات هر سطر ایده‌یی ارائه دهید.
- تصور کنید کسی کشته شده و در کنارش مقداری پول، طلا و یک قیچی افتاده است، بر اساس آنها ایده‌هایی برای یافتن قاتل به پلیس بدهید.
- فواید دستمال کاغذی را بنویسید.
- ده ایده در مورد اینکه چرا سعدی شعر «میازار موری که دانه‌کش است» را سرود، بگویید؟
- از گیره کاغذ در کجاها نمیتوان استفاده کرد؟
- به آسمان نگاه کنید و بگویید ابرها شبیه چه چیزهایی هستند؟ این تمرین را میتوانید بصورت یک بازی فرح‌بخش اجرا کنید.

- برای این داستان بیست نام مناسب بنویسید:

آقای کلاه‌دار

بیست و یک کلاه جور واجور داشت.

آقای کلاه‌دار

بیست و یک کلاه داشت!

و تنها یک کلاه برای کله اصلی...

روزی آقای کلاه‌دار آقای کلاه‌دار را دید.

آنها بعد از سلام و علیک در مورد خرید و فروش کلاه

صحبت کردند.

آخراً امر آقای کلاه‌دار، تنها کلاه آقای کلاه‌دار را خرید. تا به حال چیزی به این مسخرگی شنیده بودی؟^(۱۱)

انعطاف‌پذیری

انعطاف‌پذیری توانایی ذهن در تولید ایده‌های متنوع و گوناگون در مورد یک موضوع است. انعطاف‌پذیری به طبقات مختلفی که ایده‌های فرد میتواند طبقه‌بندی شود، بستگی دارد. کسی که نمیتواند درباره مسئله‌یی از جهات مختلف بیندیشد و تنها یک جهت را ببیند، دارای ذهن انعطاف‌ناپذیر است. در صورتی که ذهن انعطاف‌پذیر میتواند از مواضع مختلف به موضوع یا مسئله توجه کند.

بین انعطاف‌پذیری و سیالی ارتباط وجود دارد. سیالی به ایده‌های متعدد و انعطاف‌پذیری به ایده‌های متنوع مربوط است. ملاک انعطاف‌پذیری، تعداد مقولات متفاوتی است که جوابهای فرد را میتوان در آنها طبقه‌بندی کرد؛ بعنوان مثال، در تمرینی که تعدادی دایره وجود دارد از کودک یا نوجوانی میخواهیم که در آنها تصاویر مختلفی بکشد. چنانچه دانش‌آموزی پانزده نوع میوه را کشیده باشد، هر چند از نظر روانی و سیالی بد عمل نکرده ولی از نظر انعطاف فقط در یک مقوله حرکت کرده است و فردی که فقط پنج شکل سیب، چرخ اتومبیل، آدمک، خورشید و ساعت را کشیده، از لحاظ انعطاف‌پذیری موفقتز عمل کرده است؛ زیرا پنج شکلی که او کشیده است، هر کدام از طبقه‌یی مختلف هستند. این تمرینات میتوانند به پرورش انعطاف‌پذیری ذهنی کمک کنند:

– اسامی کسانی که دوست دارید بجای آنها باشید را بنویسید، سپس خود را بجای یکی از شخصیت‌های محبوبتان تصور کنید و با توجه به هویت جدیدتان با دوستانتان گفتگو کنید.

– متنی را انتخاب کنید و سپس چند سطر را به سبک مجریان تلویزیونی، چند سطر را به سبک یک انسان کم‌سواد، چند سطر را با عصبانیت و چند سطر را با خنده بخوانید.

– چند ایده متنوع برای نقاشی کردن بدهید.
– یک روز زندگیتان را از دیدگاه یک دانش‌آموز یا شهروند چینی به تصویر بکشید.

– سعی کنید به حرفهای افراد مختلف گوش دهید و از

انسانی که در قالب معینی فکر و عمل میکند انعطاف‌ناپذیر میشود، چنانکه قادر به اندیشیدن به جهات مختلف مسئله‌یی نیست و تنها یک یا دو جهت را میبیند و چنین فردی نمیتواند به تحلیل و بررسی عقاید و افکار بدون توجه به منبع آن بپردازد.

خلال حرفهای آنها، نظرشان را نسبت به زندگی بفهمید.

– اگر میوه‌ها میتوانند صحبت کنند صدا و لهجه آنها چگونه بود؟

– داستانی با موضوع راستگویی و دروغگویی بنویسید.

– خود را بجای پدر و مادرتان فرض کنید و انتظارات خود را از فرزندان بگویید.

– چگونه در مورد فواید مسواک زدن برای افراد زیر صحبت میکنید؟

– فرد بیسواد

– معلمان

– دوستان

– رئیس‌جمهور

– شاعر

• با مربع زیر چه چیزهای متفاوتی میتوانید نقاشی کنید؟

ابتکار

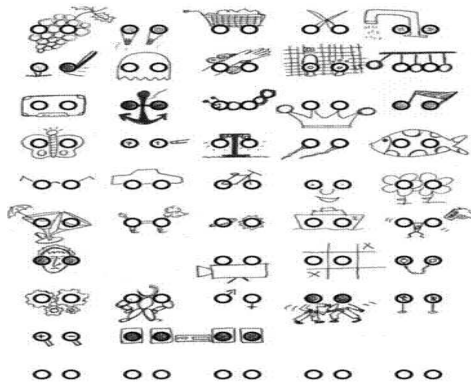
ابتکار یا اصالت، استعداد ما در تولید ایده‌های بدیع، خاص و منحصر بفرد است. هنگامی که ذهن از مسیرهای تجربه نشده میگذرد، به ابتکار میرسد. ابتکار به ساختارشکنی و نگاه متفاوت نیاز دارد و برای دسترسی به ابتکار باید بر روی ایده‌های غیرمعمول تمرکز کرد. هر جا بدنال آن باشیم که فرد چیزی را مطرح کند که به فکر دیگران نرسیده یا کمتر رسیده است، به پرورش این مؤلفه خلاقیت توجه کرده‌ایم.

معمولاً ایده‌های بکر، منحصر بفرد و متفاوت بعنوان

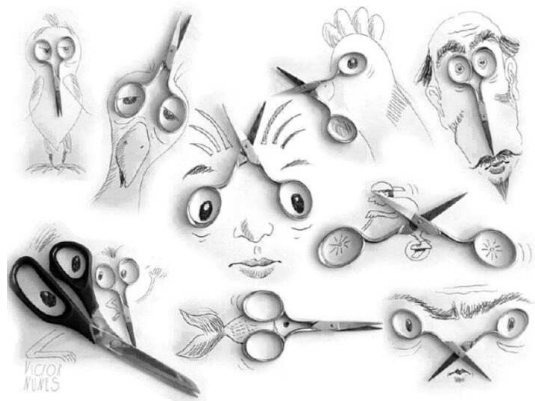

خلاق به جزئیات یک ایده توجه بیشتری نشان میدهند. بدون توجه و تمرکز بر اجزاء یک ایده و افزودن عناصر فرعی به آن، محصول خلاقانه بدست نمی آید. برای تقویت بسط باید نگاه جزئی نگر به ایده‌ها داشته و ایده‌های بزرگ را خرد کرده، به ایده‌های فرعی و فرعی‌تر تبدیل نمود و سپس بر روی هر جزء متمرکز شد. این تمرینات میتوانند به پرورش مؤلفه بسط کمک کنند:

- موضوعی را برای نقاشی انتخاب کنید؛ برای مثال، تصور کنید موضوع نقاشی شما، به تصویر کشیدن یک پرنده است. ابتدا آن را به چند قسمت - مثلاً سر، دم، بالها و ...- تقسیم کنید. سپس سعی کنید هر قسمت را با جزئیات بکشید.
- داستانی با موضوع آشتی بنویسید و سعی کنید ماجرا را کامل توضیح دهید.
- چند شکل را انتخاب و با آنها نقاشیهای مختلف بکشید.

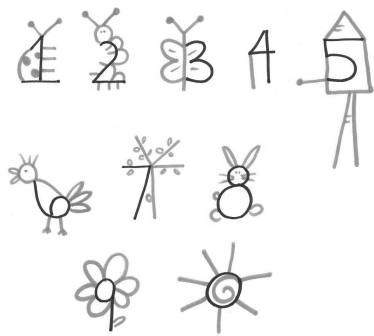

- نامه‌یی برای خودتان بنویسید و حس خود را نسبت به چیزهایی که از آنها بدتان می آید بیان کنید.
- کتابی را بخوانید و ایده اصلی کتاب را بیان کنید.
- یکی از وسایل منزلتان را انتخاب کنید و بگویید با آن چه چیزهایی میتوان کشید؟

ایده‌های خلاق شناخته میشوند. بنابراین، وقت و انرژی خود را با ایده‌های بدیهی و در دسترس هدر ندهید؛ چرا که این ایده‌ها نه تنها چیزی به دانش شما نمی‌افزایند، بلکه گاهی بخاطر کشش کاذبی که دارند، شما را از دستیابی به ایده‌های ابتکاری باز میدارند. پس سعی کنید روی ایده‌های غیرمعمول و دور از دسترس متمرکز شوید. این تمرینات میتوانند به پرورش اصالت و ابتکار ذهنی کمک کنند:

- با استفاده از وسایلی که در ظاهر هیچگونه ربطی به موسیقی ندارند، مثل استفاده از صدای پاره کردن کاغذ و ... یک قطعه موسیقی بسازید.
- تصور کنید وقتی درب یا پنجره را باز میکنید، وارد یک دنیای جدید میشوید؛ آنجا را توصیف کنید.
- یک شخصیت جدید کارتونی خلق کنید و خصوصیاتش را بگویید.
- با ترکیب بازیهای قدیمی یک بازی جدید اختراع کنید.
- با استفاده از وسایل دور ریختنی منزلتان یک وسیله کاربردی بسازید.
- از کارها و جاهایی که دیگران نمیبینند، از زوایای مختلف عکس بگیرید.
- دو وسیله بسیار متفاوت را انتخاب کنید و بین آنها دو ارتباط بیابید و بر مبنای آن شعر بسازید.
- با اعداد ۱ تا ۲۰، خانه، آدمک و یا... بسازید.

- چگونه میتوانید مشکل ترافیک را حل کنید؟
- برای جشن تولد یکی از نزدیکانتان برنامه‌ریزی کنید و آن را بنحوی برگزار کنید که تا به حال کسی ندیده باشد.

بسط

بسط، استعداد توجه به جزئیات و گسترش یک ایده است. افراد

– یک هدف کلی برای خودتان انتخاب کنید (مثلاً نوشتن یک کتاب). حال ببینید برای رسیدن به هدفتان چه مسیری را باید پیمایید.

– بسیاری از افراد بدون آنکه طعم غذا را حس کنند، غذا میخورند، بدون آگاهی جسمی راه میروند، بدون اندیشه حرف میزنند و ... اگر شما هم تجربیاتی از ایندست دارید بیان کنید و از این پس سعی کنید به جزئیات توجه بیشتری کنید.

نتیجه‌گیری

پرورش خلاقیت یکی از مهمترین دغدغه‌های کشورهای توسعه یافته است که در عرصه آموزش و خانواده بر روی آن کار میشود. بدون شک آشنایی با مؤلفه‌های خلاقیت و تمرینهای مرتبط با آنها میتواند در پرورش خلاقیت مؤثر باشد؛ تمرینهایی که میتوانند جنبه سرگرمی داشته و در عین حال آثار عمیقی بر حال و آینده کودکان، خانواده و جامعه بگذارد. خلاقیت یک مهارت است که هر کسی میتواند آن را یاد بگیرد، تمرین کند و بکار بندد. با این همه پرورش خلاقیت به بستر و محیط مناسب نیز نیاز دارد؛ بستری که اگر توسط خانواده و جامعه فراهم شود، انجام تمرینات خلاقیت اثر بیشتری بر خلاقیت خواهد گذاشت؛ اثرهایی که ثمرات آن بزودی به آنها برخواهد گشت و پیشرفت و توسعه را به ارمغان خواهد آورد.

پی‌نوشتها:

1. Brown, R. T., "Creativity: What are We to Measure?" in J.A. Glover, R.R. Ronning & C.R. Reynolds (eds.), *Handbook of Creativity* (pp. 3-33).
2. Pryce, V., "Creativity, Design and Business Performance", *DTI Economics Paper* no. 15, November 2005, p.iv.
3. Amabile, T. M., "Motivating Creativity in Organizations: On Doing What You Love and Loving What You Do (Creativity in Management)", *California Management Review*, vol. 40, 1, pp. 39-58.
4. See: Elden, M., & Kocabafli, F., *Reklamcilik*.
5. ر.ک: قاسمی‌فر، نصرت‌الله، مکانیسم فکر.
6. ر.ک: شمسیا، علی، خلاقیت و نوآوری.
7. See: Robinson, K., *The Element*.
8. Humes, W., "Barriers to Creativity in the Classroom", Article: Published in TESS on 1 July.

۹. ر.ک: سلیمانی، افشین، سیب خلاقیت، شناخت و پرورش مهارتهای تفکر خلاق.

۱۰. حسینی، افضل‌السادات؛ محمودی، نورالدین، «خلاقیت از منظر معرفت‌شناسی ملاصدرا و دلالت‌های تربیتی آن»، *مجله اندیشه نوین تربیتی*، ش ۶(۲)، ص ۹۱-۱۲۵.

۱۱. ر.ک: استاین، سیلور، چراحی زیرشیروانی، ترجمه طوبی یکتایی.

منابع فارسی:

۱. استاین، سیلور، چراحی زیر شیروانی، ترجمه طوبی یکتایی، تهران، کتابسرای تندیس، ۱۳۷۹.
۲. حسینی، افضل‌السادات؛ محمودی نورالدین، «خلاقیت از منظر معرفت‌شناسی ملاصدرا و دلالت‌های تربیتی آن»، *مجله اندیشه نوین تربیتی*، ۶(۲)، ص ۹۱-۱۲۵، ۱۳۸۹.
۳. سلیمانی، افشین، سیب خلاقیت، شناخت و پرورش مهارتهای تفکر خلاق، تهران، انتشارات فرا روان، ۱۳۹۲.
۴. سعیدی، علی، پرورش خلاقیت در کودکان، تهران، انتشارات لوح زرین، ۱۳۸۹.
۵. شمسیا، علی، خلاقیت و نوآوری، تهران، ذهن آویز، ۱۳۸۸.
۶. قاسمی‌فر، نصرت‌الله، مکانیسم فکر، تهران، انتشارات قاصده‌سرا.

منابع انگلیسی:

1. Amabile, T. M., "Motivating Creativity in Organizations: On Doing What You Love and Loving What You Do (Creativity in Management)", *California Management Review*, vol. 40, 1, 1997.
2. Brown, R. T., "Creativity: What are We to Measure?" in J.A. Glover, R.R. Ronning & C.R. Reynolds (eds.), *Handbook of Creativity* (pp. 3-33), New York: Plenum Press, 1989.
3. Humes, W., "Barriers to Creativity in the Classroom", published in TESS on 1 July. <http://www.tes.co.uk/article.aspx> (accessed January 2, 2012), 2005.
4. Elden, M., & Kocabafli, F., *Reklamcilik*, Ietiflim Yayinlari, Istanbul, 1997.
5. Robinson, K., *The Element*, New York: Viking Penguin, 2009.
6. Pryce, V., *Creativity, Design and Business Performance*, *DTI Economics Paper*, no. 15, November 2005.